บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการดำเนินงาน และปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบ การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2. เพื่อศึกษาปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนที่จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยดีเด่นระดับจังหวัด ในปีการศึกษา 2531 จังหวัดละ 1 โรงเรียน จำนวน 73 โรง ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ผู้บริหารโรงเรียน โรงเรียนละ 1 คน จำนวน 73 คน .

1.2 ครูผู้รับผิดชอบโครงการ โรงเรียนละ 1 คน จำนวน 73 คน

1.3 ครูหัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ 5 กลุ่มประสบการณ์ กลุ่มประสบการณ์ละ 1 คน โรงเรียนละ 5 คน จำนวน 365 คน

รวมทั้งสิ้น 511 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินงาน และปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ แบบสอบถามมีลักษณะ เป็นแบบตรวจสอบ และแบบปลายเปิด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามและเก็บรวบรวมด้วยตนเอง และบางส่วนใช้บริการไปรษณีย์ แบบสอบถามที่ส่งไปทั้งหมด 511 ฉบับ ได้รับคืนมา 468 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 91.59

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้ค่าร้อยละ และนำเสนอข้อมูลในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

<u>สรุปผลการวิจัย</u>

1. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 41 - 50 ปี มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มีระยะเวลาปฏิบัติงานในตำแหน่งปัจจุบัน ระหว่าง 5 - 10 ปี และส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรม ประชุมสัมมนาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย

ผู้รับผิดชอบโครงการส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 31-40 ปี มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์ในการสอน ระหว่าง 11-15 ปี และส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรมประชุมสัมมนาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย

ครูหัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 31-40 ปี มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี มีประสบการณ์ในการสอนระหว่าง 11 - 15 ปี และส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรม ประชุมสัมมนาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย

2. การดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยตามโครงการสนับสนุนประชาธิปไตยในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2.1 การเตรียมดำเนินงาน มีวิธีเตรียมดังนี้

การกำหนดนโยบาย พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ศึกษานโยบาย วัตถุประสงค์ในการสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จากคู่มือการจัดกิจกรรมและภาพพลิกความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย เอกสารการอบรม ประชุมสัมมนาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ครูผู้รับผิดชอบโครงการส่วนใหญ่ทราบนโยบาย วัตถุประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จากคู่มือการจัดกิจกรรมและภาพพลิกความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย แผนงาน โครงการของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และกลุ่มโรงเรียน ในการชี้แจงนโยบาย วัตถุประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ แก่ครูในโรงเรียน ส่วนใหญ่ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ชี้แจง ส่วนวิธีการกำหนดนโยบายในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะประชุมคณะครูร่วมกันกำหนดนโยบาย และวิธีปฏิบัติในการกำหนดนโยบาย ส่วนใหญ่จะศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาความต้องการของโรงเรียน และศึกษากรอบนโยบายเกี่ยวกับประชาธิปไตยของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด และสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ

การเตรียมบุคลากร พบว่า วิธีการที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ใช้ คือ การพาครูไปศึกษาดูงานโรงเรียนที่จัดกิจกรรมดีเด่น และจัดประชุมสัมมนาคณะครูในโรงเรียน ส่วนครูผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วมในการเตรียมบุคลากรโดยร่วมในคณะวิทยากรศึกษาคู่มือการจัดกิจกรรม และช่วยจัดประชุมสัมมนาคณะครู การแต่งตั้งคณะวิทยากรศึกษาคู่มือและภาพพลิกฯ นั้น โรงเรียนส่วนใหญ่แต่งตั้งคณะวิทยากรประกอบด้วย ครูผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้บริหารโรงเรียน ครูที่ปรึกษากิจกรรม ครูวิชาการโรงเรียน และครูผู้สอนแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ส่วนการแต่งตั้งคณะกรรมการการดำเนินงานโรงเรียนส่วนใหญ่แต่งตั้งโดยผู้บริหารและคณะครู

ร่วมกันพิจารณา หน้าที่ ของคณะกรรมการดำเนินงานส่วนใหญ่คือ การดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย จัดทำโครงการส่งเสริมประชาธิปไตย วางแผนการจัดกิจกรรม และประเมินผลการจัดกิจกรรม

การจัดทำโครงการ พบว่า ผู้รับผิดชอบในการจัดทำโครงการส่วนใหญ่คือ ครูผู้รับผิดชอบโครงการ โดยใช้ข้อมูลจากรายละเอียดในคู่มือการจัดกิจกรรมและภาพพลิกความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย และรายละเอียดจากแผนงาน โครงการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การเตรียมงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้งบประมาณที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จัดสรรด้านการเตรียมสื่อ วัสดุอุปกรณ์ ส่วนใหญ่บุคลากรในโรงเรียนร่วมกันจัดหาและจัดทำ ส่วนหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสื่อของครูส่วนใหญ่คำนึงถึงความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชาและกิจกรรม วัยและความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชาและกิจกรรม วัยและความสามารถของผู้เรียน การปฏิบัติในการเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานนั้น ผู้บริหารโรงเรียนและครูร่วมกันสำรวจและจัดเตรียม ครูผู้สอนส่วนใหญ่จะมีส่วนร่วมในการเตรียมสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก

การเตรียมเครื่องมือนิเทศและเครื่องมือประเมิน พบว่า ส่วนใหญ่ใช้วิธีศึกษาเกณฑ์การสร้างเครื่องมือจากคู่มือการจัดกิจกรรม ศึกษาวิธีการใช้เครื่องมือนิเทศของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บุคลากรในโรงเรียนร่วมกันสร้างเครื่องมือของโรงเรียน ส่วนผู้มีส่วนร่วมในการเตรียมเครื่องมือประเมิน ได้แก่ ผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้บริหารโรงเรียน โดยผู้รับผิดชอบโครงการมีส่วนร่วม ส่วนใหญ่ในขั้นตอนการกำหนดวิธีการประเมิน และการสร้างเครื่องมือประเมิน

2.2 การดำเนินงาน มีวิธีดำเนินงานดังนี้

การประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงาน พบว่า ส่วนใหญ่ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ประชุมชี้แจงให้ครูทราบ และให้ครูผู้รับผิดชอบโครงการเป็นผู้ประชุมชี้แจง ส่วนครูผู้สอนส่วนใหญ่จะรับทราบแนวทางการดำเนินงานจากผู้บริหารโรงเรียน จากโครงการส่งเสริมประชาธิปไตย และการชี้แจงของผู้รับผิดชอบโครงการ

การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย พบว่า เกณฑ์ในการเลือกจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยส่วนใหญ่สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ความพร้อมของโรงเรียนและสภาพของชุมชน ส่วนผู้กำหนดแนวปฏิบัติในการจัดกิจกรรมส่วนใหญ่คือ ผู้บริหารร่วมกับคณะครู การปฏิบัติในการเรียนการสอนของครูส่วนใหญ่จะศึกษาคู่มือการจัดกิจกรรม ศึกษาเนื้อหาและกิจกรรม ส่วนกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยที่จัดในโรงเรียนส่วนใหญ่ได้แก่ กิจกรรมสหกรณ์ กิจกรรมห้องสมุด กิจกรรมอาหารกลางวัน กิจกรรมทำความสะอาดอาคารสถานที่ กิจกรรมเสริมสร้างวินัยนักเรียน กิจกรรมหน้าเสาธงที่นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการเอง กิจกรรมตรวจสุขภาพ กิจกรรมปกครองตนเองของนักเรียน กิจกรรมฝึกทักษะการทำงานกลุ่ม กิจกรรมกีฬาสี กิจกรรมปรับปรุงสภาพแวดล้อมในโรงเรียน กิจกรรมป้ายนิเทศ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยส่วนใหญ่สอนสอดแทรกทุกกิจกรรมในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ส่วนการส่งเสริมบรรยากาศประชาธิปไตย ผู้สอนส่วนใหญ่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงพฤติกรรมประชาธิปไตย จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นประชาธิปไตย และจัดสภาพห้องเรียนให้เอื้อต่อบรรยากาศประชาธิปไตย สิ่งที่ผู้สอนประเมินในการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มของนักเรียนคือ กระบวนการทำงาน การวางแผน และผลงาน และผู้ทำหน้าที่ประเมินคือ ครูผู้สอนและนักเรียน

การประสานงานพบว่า ส่วนใหญ่โรงเรียนมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานกลุ่มโรงเรียน และโรงเรียนอื่น ๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนแก่โรงเรียนในด้านการให้บริการเอกสาร เช่น คู่มือ หนังสืออ่านประกอบ การนิเทศการดำเนินงานตามโครงการและการสนับสนุนให้ดูงานโรงเรียนที่จัดกิจกรรมดีเด่น ส่วนการสนับสนุนที่โรงเรียนได้รับจากชุมชน คือ ความร่วมมือในการจัดกิจกรรม การใช้แหล่งทรัพยากรชุมชน การสนับสนุนด้านการเงินและแรงงาน สำหรับการบริการของโรงเรียนในการเป็นแหล่งวิทยาการส่งเสริมประชาธิปไตยระดับท้องถิ่นส่วนใหญ่คือ เป็นแหล่งศึกษาดูงาน เป็นวิทยากรให้ความรู้ในเรื่องประชาธิปไตย และจัดทำเอกสารบริการ

การประชาสัมพันธ์ พบว่า วิธีการประชาสัมพันธ์ที่โรงเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติ คือ ประชาสัมพันธ์ผ่านนักเรียนไปยังผู้ปกครอง ประชุมครู กรรมการศึกษา และจัดทำเอกสารเผยแพร่ ส่วนขยายกิจกรรมประชาธิปไตยจากโรงเรียนสู่ชุมชน ได้แก่ กิจกรรมวันสำคัญ การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมประชาธิปไตย และกิจกรรมพัฒนาชุมชน

การนิเทศ ติดตามผล พบว่า ผู้ทำหน้าที่นิเทศ ติดตามผลการดำเนินงานตามโครงการคือ ผู้บริหารโรงเรียน และผู้รับผิดชอบโครงการ ผู้สอนได้รับการนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยจาก ผู้บริหารโรงเรียน ผู้รับผิดชอบโครงการ และศึกษานิเทศก์อำเภอ เครื่องมือนิเทศส่วนใหญ่คือ แบบบันทึกการนิเทศ แบบสังเกตการสอนรายวิชา ส่วนกิจกรรมที่ใช้นิเทศได้แก่ การให้คำปรึกษา การสังเกตการสอน และให้ศึกษาเอกสาร โรงเรียนได้รับการนิเทศจากบุคลากรภายนอก เช่น ศึกษานิเทศก์อำเภอ ศึกษานิเทศก์จังหวัด และวิธีการจูงใจในการปฏิบัติงานที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ใช้คือ การให้มีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติงาน ให้ทราบความสำเร็จของงาน ให้โอกาสด้านความก้าวหน้าส่วนตัว การสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในการปฏิบัติงานที่ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ใช้คือ ยอมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ร่วมงาน ปฏิบัติตนเป็นผู้ร่วมงานและที่ปรึกษาที่ดี และอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ

2.3 การประเมินผลการดำเนินงาน มีวิธีดำเนินการดังนี้

การประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ พบว่า ส่วนใหญ่ประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยนักเรียนและบุคลากรภายในโรงเรียน ความสำเร็จของโครงการตามที่กำหนด ผู้ประเมินคือ ผู้รับผิดชอบโครงการ และผู้บริหารโรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสังเกต แบบรายงานผล แบบสอบถาม โดยประเมินทั้งก่อนดำเนินงาน ระหว่างดำเนินงานและเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน วิธีการที่ใช้ส่วนใหญ่คือการสังเกต

การประเมินพฤติกรรมนักเรียน พบว่า ส่วนใหญ่จะประเมินพฤติกรรมด้านคารวะธรรม สามัคคีธรรมและปัญญาธรรม โดยผู้รับผิดชอบโครงการ ครูประจำชั้น และครูผู้สอน แบบประเมินที่ใช้ส่วนใหญ่คือแบบสังเกต และแบบบันทึกพฤติกรรม มีการประเมินตลอดเวลาที่ทำการสอน โดยใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรม ตรวจสมุดบันทึกการทำงานของกลุ่ม

การสรุปผลการดำเนินงาน พบว่า ส่วนใหญ่สรุปภาคเรียนละ 1 ครั้ง การรายงานผลการดำเนินงานส่วนใหญ่ผู้รับผิดชอบโครงการจะรายงานในที่ประชุมครู ส่วนการรายงานผลการดำเนินงานต่อสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอจะรายงานภาคเรียนละครั้ง ในการดำเนินงานตามโครงการนั้นโรงเรียนส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ด้านพฤติกรรมประชาธิปไตยนักเรียนส่วนใหญ่นักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยน่าพอใจ และผู้สอนได้นำผลการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยนักเรียนไปใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน และปรับปรุงพฤติกรรมนักเรียนที่บกพร่อง ส่วนโรงเรียนได้นำผลการประเมินไปใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยต่อไป

3. ปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

3.1 ปัญหาด้านการเตรียมดำเนินงาน

การกำหนดนโยบาย พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ บุคลากรขาดทักษะในการวางแผนกำหนดนโยบาย เป้าหมาย รองลงมาคือขาดเอกสารที่เกี่ยวข้องในการศึกษา

การเตรียมบุคลากร พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ การอบรมประชุมสัมมนาใช้เวลาน้อยเกินไป รองลงมาคือ บุคลากรมีความรู้และทักษะไม่เพียงพอ

การจัดทำโครงการ พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ ขาดข้อมูลบางส่วนในการจัดทำโครงการ รองลงมาคือ ขาดการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาความต้องการ

การเตรียมเครื่องมือนิเทศและเครื่องมือประเมินผล พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ ขาดบุคลากรที่มีทักษะในการทำเครื่องมือ รองลงมาคือ ขาดงบประมาณ

การเตรียมวัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ ขาดงบประมาณสนับสนุน รองลงมาคือ ขาดการสำรวจความต้องการในการใช้

3.2 ปัญหาด้านการดำเนินงาน

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงาน พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ งบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอ รองลงมาคือ ได้รับงบประมาณล่าช้าไม่ทันการดำเนินงาน

สื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ สื่อไม่เพียงพอ รองลงมาคือ งบประมาณสนับสนุนการจัดหาสื่อไม่เพียงพอ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย พบว่า สาเหตุของปัญหาของครูผู้สอนส่วนใหญ่คือ ช่วงเวลาในการสอนไม่เอื้อต่อการใช้กระบวนการกลุ่ม และรองลงมาคือ ขาดเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบการศึกษาค้นคว้า ส่วนสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับตัวนักเรียนที่สำคัญคือ นักเรียนบางส่วนขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และนักเรียนไม่รู้จักใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา

การประสานงาน พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ โรงเรียนขาดการจัดระบบการประสานงานที่ชัดเจน ส่วนการสนับสนุนที่โรงเรียนได้รับจากสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ไม่สม่ำเสมอการบริการด้านการเป็นแหล่งวิทยาการส่งเสริมประชาธิปไตยมีปัญหาเกี่ยวกับขาดงบประมาณในการทำเอกสารเผยแพร่

การประชาสัมพันธ์ พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ ขาดงบประมาณในการดำเนินการ ส่วนการขยายผลการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยสู่ชุมชน มีปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรในโรงเรียนมีงานในความรับผิดชอบมากจึงไม่มีเวลา

การนิเทศ ติดตามผล พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ ผู้บริหารโรงเรียนมีงานมากทำให้การนิเทศขาดความต่อเนื่อง รองลงมาคือ ขาดเครื่องมือที่เหมาะสมในการนิเทศ

3.3 ปัญหาด้านประเมินผลการดำเนินงาน

การประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ พบว่า ส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับผู้ประเมินมีงานมากทำให้การติดตามประเมินผลขาดความต่อเนื่อง และขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการประเมิน

การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยนักเรียน พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ ผู้ประเมินมีงานมากทำให้ไม่มีเวลาติดตามประเมิน และแบบประเมินไม่ครอบคลุมพฤติกรรมที่ต้องการประเมิน

การสรุปผลการดำเนินงาน พบว่า สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่คือ ไม่ได้กำหนดช่วงเวลาในการสรุปผลการดำเนินงานที่แน่นอน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานและปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีประเด็นที่น่าสนใจและสมควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. การเตรียมดำเนินงาน

1.1 การกำหนดนโยบาย ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ศึกษานโยบายและเป้าหมายเกี่ยวกับการสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และได้ชี้แจงให้ครูในโรงเรียนทราบ ผู้บริหารโรงเรียนและครูร่วมกันกำหนดนโยบายและเป้าหมายในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนด้วยการใช้ข้อมูลจากการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาความต้องการของโรงเรียน และศึกษากรอบนโยบายเกี่ยวกับประชาธิปไตยของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการปฏิบัติในการกำหนดนโยบายของโรงเรียนเป็นการปฏิบัติที่เหมาะสมดีแล้วในการให้ครูมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายจะทำให้ครูเกิดความรู้สึกรับผิดชอบและมีพันธกิจ (commitment) ต่อนโยบาย ซึ่งเป็นนโยบายที่ครูมีส่วนร่วมกำหนดส่วนการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาความต้องการของโรงเรียน จะทำให้ทราบถึงสภาพและความต้องการของโรงเรียนอันเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของโรงเรียนแต่ขณะเดียวกันก็จะสนองนโยบายของหน่วยงานระดับสูงด้วย

ปัญหาในการกำหนดนโยบาย ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรขาดทักษะในการวางแผนกำหนดนโยบาย และขาดเอกสารที่เกี่ยวข้องที่จะใช้ศึกษา ถ้าพิจารณาเอกสารที่บุคลากรในโรงเรียนใช้ศึกษา ได้แก่ คู่มือการจัดกิจกรรม เอกสารจากการอบรม ประชุมสัมมนา และแผนงานและโครงการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคู่มือการจัดกิจกรรมเป็นเอกสารที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน แต่ผลการวิจัยพบว่า ร้อยละ

3.03 โรงเรียนไม่ได้รับคู่มือการจัดกิจกรรม การขาดเอกสารที่ใช้ศึกษาอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บุคลากรขาดความรู้และทักษะในการคิดวางแผนกำหนดนโยบาย ถ้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้จัดสรรเอกสารให้โรงเรียนอย่างทั่วถึงและเพียงพอแล้วจะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้ในระดับหนึ่ง

1.2 การเตรียมบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่พาครูไปศึกษาดูงานโรงเรียนที่จัดกิจกรรมดีเด่น จัดประชุมสัมมนาคณะครูในโรงเรียน ตั้งคณะวิทยากรศึกษาคู่มือการจัดกิจกรรมและภาพพลิกเกี่ยวกับประชาธิปไตย แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย จะเห็นว่าโรงเรียนมีวิธีปฏิบัติในการเตรียมบุคลากรหลายวิธี ทั้งนี้อาจเป็นการปฏิบัติตามข้อแนะนำในคู่มือการจัดกิจกรรม และคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน การพาครูไปศึกษาดูงานเป็นวิธีการที่ดี ครูจะได้รับประสบการณ์ตรงได้พบเห็นแบบอย่างที่ดี มีโอกาสซักถามข้อสงสัย ทำให้มองเห็นแนวทางในการดำเนินงานที่ชัดเจนขึ้น ดังที่กฤษณี น้ำเพชร (2521) กล่าวว่า การพาไปดูงาน โดยพาครูไปชมการแสดง การจัดนิทรรศการหรือกิจกรรมต่าง ๆ นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานในกิจกรรมนั้น ๆ มาก ส่วนการประชุมสัมมนาจัดว่าเป็นวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพราะเป็นการสื่อสารสองทาง คือผู้ให้และผู้รับได้มีโอกาสอภิปราย ซักถามปัญหา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ผู้บริหารโรงเรียนสามารถประเมินครูได้โดยตรง ในเรื่องการแต่งตั้งคณะวิทยากร และการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วยบุคลากรจากฝ่ายต่าง ๆ มาทำงานร่วมกัน และมีการกำหนดหน้าที่ของคณะกรรมการทำงานจะทำให้การดำเนินงานสะดวกและรวดเร็วขึ้น สอดคล้องกับที่ อนันต์ เกตุวงศ์ (2526) กล่าวว่า การจัดเตรียมบุคลากรผู้ปฏิบัติงานตามแผนและการกำหนดมอบหมายความรับผิดชอบหัวหน้าผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานตามแผนอาจต้องมีคณะบุคคล หรือคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่ช่วยในการดำเนินงานตามแผน หรือการจัดทำแผนการดำเนินงาน

ปัญหาในการเตรียมบุคลากร ผลการวิจัยพบว่า การอบรม ประชุมสัมมนาใช้เวลาน้อยเกินไป และบุคลากรในโรงเรียนมีความรู้ ทักษะไม่เพียงพอ การอบรม ประชุมสัมมนาที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดขึ้นนั้นทางโรงเรียนเห็นว่าน้อยเกินไป ทั้งนี้อาจเนื่องจากการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยเป็นกิจกรรมที่ต้องเน้น กระบวนการ จึงต้องอาศัยการฝึกปฏิบัติและเวลาเพื่อพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย บุคลากรในโรงเรียนจึงต้องมีความรู้และทักษะอย่างเพียงพอ ดังนั้น หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เพิ่มเวลาในการอบรม ประชุมสัมมนาให้มากขึ้นหรือจัดการอบรมให้บ่อยขึ้น อาจทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.3 การจัดทำโครงการ ผลการวิจัยพบว่า ผู้จัดทำโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนส่วนใหญ่คือ ครูผู้รับผิดชอบโครงการ ด้วยการศึกษาข้อมูลรายละเอียดในคู่มือการจัดกิจกรรม และรายละเอียดจากแผนงานและโครงการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดทำโครงการของโรงเรียนจะสอดคล้องกับแผนงานและโครงการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นับว่าเป็นโครงการที่ดีซึ่งสนองนโยบายระดับสูงขึ้นไป และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปรีดา รุ่งโรจน์ (2533) ที่พบว่า โรงเรียนมีแผน แผนงาน/โครงการส่งเสริมประชาธิปไตยทุกโรงเรียนมีแผนปฏิบัติการ การที่โรงเรียนได้จัดทำโครงการน่าจะทำให้การดำเนินงานของโรงเรียนบรรลุเป้าหมายตามนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้ ดังที่ ประชุม รอดประเสริฐ (2529) กล่าวว่า โครงการเป็นการกำหนดการปฏิบัติงานในรายละเอียดให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

ปัญหาในการจัดทำโครงการ ผลการวิจัยพบว่า ขาดข้อมูลบางส่วนในการจัดทำโครงการ ขาดการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาความต้องการของโรงเรียน อาจเนื่องจากบุคลากรมีงานในความรับผิดชอบมากทำให้ไม่มีเวลาสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาความต้องการของโรงเรียนและขาดเอกสารที่จะใช้ศึกษาข้อมูล เพราะผลการวิจัยพบว่า ร้อยละ 11.94 มีปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการจัดทำโครงการมีน้อย และขาดเอกสารที่จะใช้ศึกษา ประเด็นดังกล่าวน่าจะมีส่วนที่ทำให้เกิดปัญหาในการจัดทำโครงการได้

1.4 การเตรียมงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้งบประมาณที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจัดสรร และใช้เงินนอกงบประมาณ จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแผนปฏิบัติการของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2532) พบว่า ได้จัดสรรงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการแก่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดทุกแห่ง และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจะจัดงบประมาณสนับสนุนแก่สำนักงานการประถมอำเภอ สำนักงานกลุ่มโรงเรียน และโรงเรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย แต่ปัญหาเรื่องงบประมาณพบว่างบประมาณที่โรงเรียนได้รับไม่เพียงพอ และได้รับงบประมาณล่าช้าไม่ทันการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปรีดา รุ่งโรจน์ (2533) พบว่า งบประมาณที่ใช้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นเงินส่วนตัวของคณะผู้ทำงานกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ทั้งนี้เนื่องจากงบประมาณที่โรงเรียนได้รับจากทางราชการไม่เพียงพอ และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อนงค์ศิริ วิชาลัย (2525) วิไลรัตน์ ยิ้มแฉ่ง (2527) และศรีอุทัย กมุทชาติ

(2529) จากปัญหางบประมาณไม่เพียงพอโรงเรียนดำเนินการแก้ไขโดยใช้เงินที่คณะครูและผู้ปกครองร่วมกันบริจาค ซึ่งผลการวิจัย พบว่า ร้อยละ 12.12 คณะครูและผู้ปกครองร่วมกันบริจาค

การเตรียมสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่บุคลากรในโรงเรียนจะร่วมกันสำรวจ จัดหาและจัดทำขึ้น นับว่าเป็นวิธีการที่ดี เพราะการที่บุคลากรได้ทำงานร่วมกันจะทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ส่วนเกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อการสอนนั้น ครูส่วนใหญ่คำนึงถึงความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา กิจกรรม วัยและความสามารถของผู้เรียน ผู้วิจัยเห็นว่าครูปฏิบัติได้เหมาะสมแล้ว ตามหลักเกณฑ์ในการเลือกสื่อการสอนของ กิติมา ปรีดีดิลก (2532) ที่ว่า ...เลือกสื่อให้เหมาะกับเนื้อหาวิชา เหมาะกับเทคนิควิธีสอน เลือกสื่อให้เหมาะกับวัยและความสนใจของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล... แต่ปัญหาเกี่ยวกับสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า สื่อไม่เพียงพอ ขาดงบประมาณ สนับสนุนการจัดหาและจัดทำเช่นเดียวกับผลการวิจัยของ ปรีดา รุ่งโรจน์ (2533) พบว่า งบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำมาใช้ในการดำเนินงานตามโครงการไม่เพียงพอ ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนจะต้องเป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับการหาผู้สนับสนุนและแหล่งทรัพยากรของสถาบันให้เพียงพอ เพื่อจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนทั้งในด้าน อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอื่น ๆ เพื่อเป็นการสนับสนุนในการดำเนินงาน

1.5 การเตรียมเครื่องมือนิเทศและเครื่องมือประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ศึกษาเกณฑ์การสร้างเครื่องมือจากคู่มือการจัดกิจกรรม ศึกษาวิธีการใช้เครื่องมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และบุคลากรในโรงเรียนร่วมกันสร้างเครื่องมือ วิธีการดังกล่าวนับว่าเป็นวิธีการที่ดีมีโอกาสจะตอบสนองวัตถุประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ การที่บุคลากรในโรงเรียนร่วมกันสร้างเครื่องมือจะทำให้เกิดการยอมรับและจะเป็นแนวทางให้บุคลากรสามารถใช้เครื่องมือได้ถูกต้อง ตรงตามวัตถุประสงค์

ปัญหาในการเตรียมเครื่องมือพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ขาดบุคลากรที่มีทักษะในการสร้างเครื่องมือนิเทศและเครื่องมือประเมินผล ขาดงบประมาณในการสร้างเครื่องมือ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ราตรี แออ่วม (2530) พบว่า ปัญหาด้านการประเมินผลการจัดกิจกรรมนั้น ไม่มีผู้ที่มีความรู้ความชำนาญที่จะสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลการจัดกิจกรรมในโรงเรียน และผู้วิจัยเห็นว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าว อาจเนื่องจากไม่มีวิทยากรในท้องถิ่นสนับสนุนในการทำเครื่องนิเทศและไม่มีคู่มือการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยที่จะใช้ศึกษาแนวทางในการจัดทำ จากผลการวิจัยพบว่า ร้อยละ 24.24 ไม่ได้รับการสนับสนุนจากศึกษานิเทศก์ในการทำเครื่องมือ นิเทศ และร้อยละ 18.18 โรงเรียนไม่ได้รับคู่มือการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตย ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าศึกษานิเทศก์มีภารกิจอื่น จึงไม่มีเวลาออกไปช่วยครูจัดทำเครื่องมือนิเทศ และทางโรงเรียนไม่มีงบประมาณที่จะทำสำเนาหนังสือคู่มือการประเมินเพื่อแก้ปัญหาการไม่มีหนังสือดังกล่าวได้

2. การดำเนินงาน

2.1 การประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงาน ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ผู้บริหารโรงเรียน ผู้รับผิดชอบโครงการ จะประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงานให้ครูทราบนับว่าเป็นการปฏิบัติที่เหมาะสม และสอดคล้องกับที่ กระทรวงศึกษาธิการ (2520) ได้เสนอแนะในการจัดกิจกรรมว่า หัวหน้าสถานศึกษามีบทบาทมากที่สุดในการจัดกิจกรรม แต่หัวหน้าสถานศึกษาอาจมอบหมายให้ผู้มีหน้าที่ชั้นรอง ๆ ลงไปปฏิบัติแทนได้ และผู้วิจัยเห็นว่า ผู้ที่เหมาะสมที่สุดในการชี้แจงรองจากผู้บริหารโรงเรียนคือ ผู้รับผิดชอบโครงการ เพราะเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดทำโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ย่อมมีความรู้ความเข้าใจแนวทางการดำเนินตามโครงการดีกว่าผู้อื่นในโรงเรียน การประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงานเป็นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันก่อนดำเนินงาน ในการดำเนินงานตามโครงการบุคลากรในโรงเรียนต้องเข้าใจนโยบาย จุดหมาย ขอบข่าย วิธีการดำเนินงานตามโครงการอย่างดี จึงจะทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่เลือกจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยโดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ความพร้อมของโรงเรียนและสภาพของชุมชน ผู้บริหารโรงเรียนและครูจะร่วมกันกำหนดแนวปฏิบัติในการจัดกิจกรรม และในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนส่วนใหญ่จะศึกษารายละเอียดจากคู่มือการจัดกิจกรรม จากลักษณะการปฏิบัติของโรงเรียนแสดงให้เห็นว่า โรงเรียนจัดกิจกรรมที่สอบสนองนโยบายของหน่วยงานในระดับสูง และการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมคือ เปิดโอกาสให้ครูผู้สอนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อันเป็นลักษณะของระบอบประชาธิปไตย เป็นการพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือและเต็มใจที่จะปฏิบัติงานของโรงเรียน ส่วนกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยที่โรงเรียนจำนวนมากที่สุดจัดคือ กิจกรรมสหกรณ์ ซึ่งเป็นการจัดที่ตรงกับเจตนาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530) ที่ว่า แนวคิดในเรื่องสหกรณ์หรือที่เรียกอุดมการณ์สหกรณ์เป็นคุณลักษณะที่ควรปลูกฝังให้แก่นักเรียน จะทำให้สามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศได้ กิจกรรมสหกรณ์เป็นกิจกรรมที่บุคคลในชุมชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ กิจกรรมสหกรณ์ส่งผลคุณธรรมแก่นักเรียน พบว่า ส่งผลคุณธรรมทั้งด้านคารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม แต่ส่งผลคุณธรรมมากที่สุด ได้แก่ ด้านสามัคคีธรรม (ปรีดา รุ่งโรจน์, 2533) และรองลงมาตามลำดับคือ กิจกรรมห้องสมุด ซึ่ง รุ่ง พูลสวัสดิ์ (2530) กล่าวว่า วัตถุประสงค์ของการจัดห้องสมุดเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนของนักเรียนและครู ให้บริการนักเรียนมีโอกาสแสวงหาความรู้ได้อย่างอิสระ ได้ค้นคว้าด้วยตนเอง และได้รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ รู้จักรักการอ่าน การคิด และการตัดสินใจ จากผลการวิจัยของ ปรีดา รุ่งโรจน์ พบว่า กิจกรรมห้องสมุดส่งผลด้านปัญญาธรรมมากที่สุด ส่วนกิจกรรมอาหารกลางวัน และกิจกรรมทำความสะอาดสถานที่ จะส่งผลคุณธรรมด้านสามัคคีธรรมมากที่สุด กิจกรรมทำความสะอาดสถานที่นั้น โรงเรียนอาจจัดตามวัตถุประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528) ที่ต้องการให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เป็นการฝึกให้นักเรียนได้ทำงานด้วยตนเอง รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีข้อน่าสังเกตคือ กิจกรรมสิ่งพิมพ์มีโรงเรียนจำนวนน้อยคือ ร้อยละ 17.01 จัด อาจเนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกับ ปรีดา รุ่งโรจน์ ที่ว่า การจัดเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์เป็นกิจกรรมที่โรงเรียนจะต้องมีความพร้อมในด้านอุปกรณ์ในการทำงาน เช่น เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องโรเนียว พร้อมทั้งมีครูอาจารย์ที่มีความสามารถร่วมดำเนินการกับ

นักเรียน และอาจเป็นกิจกรรมนี้ต้องใช้งบประมาณในการจัดทำ แต่ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่กล่าวไว้ในคู่มือการจัดกิจกรรม เล่ม 1 ว่า ถ้าโรงเรียนไม่มีเครื่องพิมพ์ดีดก็ให้นักเรียนเขียน เช่น การทำหนังสือพิมพ์ประจำห้องเรียน หนังสือพิมพ์ของชุมชน เป็นต้น หากพิจารณาในภาพรวมจะเห็นว่า กิจกรรมทุกกิจกรรมที่โรงเรียนจัดนั้นเป็นกิจกรรมที่นักเรียนได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม กระบวนการกลุ่มจะฝึกให้นักเรียนได้รู้จักร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมกันรับผิดชอบ ซึ่งเป็นลักษณะของพฤติกรรมประชาธิปไตย และครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดการเรียนการสอนด้วยการสอดแทรกทุกกิจกรรมในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ส่วนการส่งเสริมบรรยากาศประชาธิปไตยในการจัดการเรียนการสอนพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงพฤติกรรมประชาธิปไตย จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นประชาธิปไตย อันเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยแก่นักเรียน ในการประเมินผู้สอนส่วนใหญ่จะประเมินกระบวนการทำงานกลุ่มของนักเรียน ผู้ประเมินคือ ครู และนักเรียน ในคู่มือการจัดกิจกรรมได้กล่าวถึงการประเมินว่า การประเมินเป็นขั้นตอนที่จะตรวจสอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมีการประเมินตลอดเวลาทั้งโดยครูเป็นผู้ประเมินผลการจัดกิจกรรมและประเมินผลการเรียนของนักเรียน หรือนักเรียนประเมินผลการทำงานกลุ่ม และประเมินผลการเรียนของตนเอง เป็นต้น

ปัญหาในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยพบว่า ผู้สอนส่วนใหญ่มีปัญหาเกี่ยวกับเวลาที่ใช้สอนไม่เอื้อต่อการใช้กระบวนการกลุ่ม และขาดเอกสารประกอบการศึกษาค้นคว้า ทั้งนี้อาจเนื่องจากครูผู้สอนไม่เข้าใจวิธีการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มจึงเข้าใจว่าการใช้กระบวนการกลุ่มต้องใช้เวลามาก เพราะจากผลการวิจัยพบว่า ร้อยละ 15.22 ครูขาดทักษะในการใช้กระบวนการกลุ่ม และร้อยละ 9.25 ครูไม่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้กระบวนการกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2532) ที่พบว่า ครูไม่เข้าใจขั้นตอนและกระบวนการในการจัดกิจกรรม กระบวนการกลุ่มในการเรียนการสอน เข้าใจเพียงว่าการแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มให้นั่งเป็นกลุ่ม แต่ไม่ได้เน้นเรื่องการเรียนและการทำงานเป็นกลุ่ม โดยลักษณะที่แท้จริงแล้วการใช้กระบวนการกลุ่มอย่างถูกต้องช่วยลดภาระและลดเวลาแก่ผู้สอนได้ ดังข้อเสนอแนะของ

สุรพล จิตต์อำไพ (2527) ที่ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียน เป็นกิจกรรมที่ควรจัดเพื่อฝึกฝนให้นักเรียนทำงานเป็นกระบวนการกลุ่ม สามารถช่วยครูในกิจกรรมอื่น ๆ ได้ทุกกิจกรรม เป็นการลดภาระ เวลา และสามารถทำให้โรงเรียนจัดกิจกรรมได้ดีเด่นโดยง่าย ส่วนการขาดเอกสารที่เกี่ยวข้องประกอบการศึกษาค้นคว้านั้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ราตรี แออ่วม (2530) พบว่า ครูผู้สอนขาดเอกสารสำหรับค้นคว้าและขาดวัสดุสิ้นเปลืองและอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการสอน และสอดคล้องกับการติดตามและประเมินผลของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่พบว่า โรงเรียนไม่ได้รับคู่มือฯ เนื่องจากระบบการจัดส่งของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอและกลุ่มโรงเรียน มีข้อน่าสังเกตว่า คู่มือการจัดกิจกรรมเป็นเอกสารที่บุคลากรในโรงเรียนต่างใช้กันมาก แต่เอกสารดังกล่าวทางหน่วยงานได้จัดส่งให้โรงเรียนเพียงโรงเรียนละ 1 ชุด คือ เล่ม 1, 2 และ โรงเรียนบางโรงก็ไม่ได้รับทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องน่าจะได้พิจารณา และดำเนินการจัดส่งให้โรงเรียนอย่างเพียงพอและทั่วถึง ส่วนปัญหาเกี่ยวกับนักเรียนพบว่า นักเรียนบางส่วนขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ไม่รู้จักใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา ไม่กล้าแสดงออก มีการละเมิดข้อตกลงของกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศรีอุทัย กมุทชาติ (2529) และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2532) ที่พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ยังไม่เกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยที่เด่นชัดโดยเฉพาะในด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย ในการจัดกระบวนการกลุ่มนักเรียนขาดการวิเคราะห์ ขาดหลักในการอภิปราย ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่กล้าพูดกล้าแสดงออก ขาดการวางแผนในการทำงานและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับนักเรียนอาจสืบเนื่องมาจากปัญหาของครูผู้สอนดังกล่าวแล้ว หากครูผู้สอนสามารถใช้กระบวนการกลุ่มได้อย่างถูกต้องและจริงจัง พร้อมทั้งผู้บริหารโรงเรียนสนใจติดตาม สนับสนุนแล้วคงจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

2.3 การประสานงาน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการประสานงานกับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด แต่มีการติดต่อประสานงานกับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอมากที่สุด ทั้งนี้ เนื่องจากสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเป็นหน่วยงานประสานนโยบายจากจังหวัดมาสู่โรงเรียน เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดโรงเรียนมากที่สุด และมีหน้าที่ให้การสนับสนุนโรงเรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2531) ส่วนการสนับสนุนที่โรงเรียนส่วนใหญ่ได้รับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ การให้บริการเอกสาร เช่น คู่มือ หนังสือ

อ่านประกอบ การนิเทศการดำเนินงานตามโครงการ การสนับสนุนให้ศึกษาดูงานโรงเรียนที่จัดกิจกรรมดีเด่น การสนับสนุนดังกล่าวจัดเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้โรงเรียนสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการได้ แต่จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนบางโรงขาดการจัดระบบการประสานงานที่ชัดเจน ทำให้เกิดปัญหาในการประสานงาน การจัดระบบการประสานงานระหว่างบุคลากรในโรงเรียน และระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานภายนอกนั้นมีความสำคัญต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ซึ่ง ปรีดา รุ่งโรจน์ (2533) ได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขด้วยการกำหนดบทบาทหน้าที่บุคลากรที่ทำกิจกรรมอย่างชัดเจน ควรกำหนดสายงานบริหารกิจกรรมให้ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร จัดให้มีการประชุมชี้แจงแก่ผู้ทำงานทุกฝ่าย และมีการประสานโครงการจากสายงานทุกระดับ ส่วนการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า มีปัญหาเนื่องจาก การช่วยเหลือสนับสนุนที่ได้รับไม่สม่ำเสมอ และโรงเรียนขาดผู้รับผิดชอบในการติดต่อประสานงาน สาเหตุของปัญหาอาจเป็นเพราะหน่วยงานในระดับอำเภอและจังหวัดต่างก็มีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบมากไม่มีเวลาไปช่วยโรงเรียน จึงเป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยตนเอง ดังนั้น โรงเรียนควรหาทางแก้ไขด้วยการสนับสนุนให้ผู้ประสานงานทำงานอย่างเต็มที่เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ถ้าการประสานงานของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายไม่สอดคล้องกันจะทำให้การทำงานไม่ประสบความสำเร็จ ดังที่ สมพงษ์ เกษมสิน (2521) ได้กล่าวถึงเทคนิคการร่วมมือประสานงานในส่วนของผู้ประสานงานว่า ควรใช้เจ้าหน้าที่ติดต่อเฉพาะ หากใช้บุคคลธรรมดาติดต่อ การดำเนินงานอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จ จึงต้องเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสมกับงานนั้น ๆ ส่วนการสนับสนุนที่โรงเรียนส่วนใหญ่ได้รับจากชุมชนคือ ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมในโรงเรียน แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และกล่าวไว้ว่า โรงเรียนประสบความสำเร็จในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนทำให้ได้รับความร่วมมือในการจัดกิจกรรม รวมทั้งได้ใช้แหล่งทรัพยากรชุมชน และได้รับการสนับสนุนด้านการเงินและแรงงาน ส่วนการบริการของโรงเรียนด้านการเป็นแหล่งวิทยากรส่งเสริมประชาธิปไตยแก่โรงเรียนอื่นและชุมชน คือ การเป็นแหล่งศึกษาดูงาน และเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย การที่โรงเรียนส่วนใหญ่ให้บริการในด้านการเป็นแหล่งศึกษาดูงาน อาจเนื่องจากเป็นบริการที่ไม่ยุ่งยากและใช้งบประมาณน้อย ส่วนบริการด้านการจัดทำเอกสารเผยแพร่ และการให้บริการด้านสื่อ วัสดุอุปกรณ์ มีโรงเรียนจำนวนน้อยกว่าที่ปฏิบัติ ทั้งนี้อาจเนื่องจากบริการดังกล่าวมีขั้นตอนในการปฏิบัติมากและต้องใช้งบประมาณมากกว่า จากผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนร้อยละ 52.44 ขาดงบประมาณในการนำเอกสารเผยแพร่ และร้อยละ 43.28 มีสื่อ วัสดุอุปกรณ์ในการให้บริการไม่เพียงพอ

2.4 การประชาสัมพันธ์ ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้การประชาสัมพันธ์ผ่านนักเรียนไปยังผู้ปกครอง ใช้การประชุมครู ผู้ปกครอง และคณะกรรมการศึกษา วิธีการประชาสัมพันธ์นั้นมีหลายวิธี การที่โรงเรียนจะเลือกใช้การประชาสัมพันธ์แบบใดย่อมขึ้นอยู่กับความพร้อมของโรงเรียน สภาพของชุมชนและประโยชน์ที่จะได้รับจากการใช้วิธีการประชาสัมพันธ์นั้น ๆ มากน้อยเพียงใด เมื่อพิจารณาวิธีการปฏิบัติของโรงเรียนแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสม สะดวก และทั่วถึงพอสมควร เพราะจำนวนนักเรียนที่เข้ามาเรียนในแต่ละโรงเรียนมีจำนวนมาก จะเป็นสื่อสำคัญในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสาร และถ่ายทอดพฤติกรรมประชาธิปไตยไปยังผู้ปกครอง บุคคลทั่วไปในชุมชนนั้น ๆ ได้ ส่วนการประชุมครูผู้ปกครองและคณะกรรมการศึกษา นับว่าเป็นวิธีการประชาสัมพันธ์ที่ดี เพราะเป็นการสื่อสารทางตรงที่จะสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จะทำให้ชุมชนให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือ และสนับสนุนในการดำเนินงานของโรงเรียน แต่ในการดำเนินงานต่าง ๆ ย่อมมีปัญหาเป็นธรรมดา ในการประชาสัมพันธ์โรงเรียนส่วนใหญ่มีปัญหาเนื่องจากขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการ ปัญหาการขาดแคลนงบประมาณเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเกือบทุกหน่วยงาน และในงานเกือบทุกประเภท มาลี วิชญกุล (2523) ได้เสนอแนะว่า หน้าที่ของผู้บริหารโรงเรียนจึงต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะดำเนินการบริหารงาน โดยวางแผนการปฏิบัติงานอย่างรัดกุมและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาตามกำลังงบประมาณ" ส่วนการขยายกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยสู่ชุมชนโรงเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติกิจกรรมวันสำคัญ และการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนที่เกี่ยวกับการส่งเสริมประชาธิปไตย จากลักษณะของกิจกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนใช้การขยายผลทางตรง ซึ่งจะเป็นสื่อสำคัญที่จะช่วยให้ชุมชนได้เรียนรู้พฤติกรรมประชาธิปไตยได้ถูกต้องและรวดเร็วขึ้น กิจกรรมวันสำคัญอาจเป็นกิจกรรมวันสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ วันสำคัญของท้องถิ่นหรือวันสำคัญในโอกาสต่าง ๆ ที่โรงเรียนสามารถจัดร่วมกับชุมชน ด้วยการเชิญชวนบุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือโรงเรียนเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชุมชน ขณะที่ทำงานร่วมกันก็เป็นโอกาสที่โรงเรียนสามารถถ่ายทอดพฤติกรรมประชาธิปไตยสู่ชุมชนได้ แต่ปัญหาในการดำเนินงาน พบว่า บุคลากรในโรงเรียนมีงานมากจึงไม่มีเวลา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรีดา รุ่งโรจน์ (2523) ที่พบว่า "บุคลากรมีงานรับผิดชอบมากจึงไม่มีเวลาเพียงพอในการปฏิบัติงาน" ปัญหานี้อาจแก้ไขได้ถ้าผู้บริหารโรงเรียนกระจายงานให้บุคลากรในโรงเรียนมีงานรับผิดชอบอย่างทั่วถึง และกำหนดตัวบุคคลให้เหมาะสมกับงานโดยคำนึงถึงประสบการณ์ ความรู้ความสามารถของบุคลากรเป็นหลัก

2.5 การนิเทศ ติดตามผล ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ทำหน้าที่นิเทศ ติดตามผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนคือ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้รับผิดชอบโครงการ การที่ผู้บริหารโรงเรียนทำหน้าที่นิเทศ ติดตามผล นับว่าเป็นการปฏิบัติที่เหมาะสม เพราะผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นบุคคลที่บุคลากรในโรงเรียนยอมรับและให้ความเชื่อถือ และ "งานนิเทศการศึกษาเป็นงานของผู้บริหารในการบริหารนั้นผู้บริหารจะต้องทำการพัฒนาบุคลากรภายในโรงเรียนควบคู่ไปด้วย เพื่อให้บุคลากรเหล่านั้นสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การที่ผู้บริหารทำหน้าที่นิเทศการศึกษาควบคู่ไปด้วย กล่าวได้ว่าผู้บริหารคนนั้นทำงานของตนได้อย่างสมบูรณ์" (สงัด อุทรานันท์, 2530) ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528) กล่าวถึงการนิเทศและติดตามผลว่า "ผู้ที่จะทำหน้าที่นิเทศและติดตามผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนคือ ผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้าฝ่ายวิชาการ หรือครูที่มีความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ครูผู้รับผิดชอบโครงการนับได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวพอสมควร จึงได้ทำหน้าที่นิเทศ ติดตามผลด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการนิเทศคือ แบบบันทึกการนิเทศ แบบสังเกตการสอนรายวิชา ส่วนกิจกรรมการนิเทศได้แก่ การให้คำปรึกษา การสังเกตการสอน และการให้ศึกษาเอกสาร จะเห็นว่าเครื่องมือและกิจกรรมการนิเทศที่โรงเรียนใช้จะมีความสัมพันธ์กัน และกิจกรรมการนิเทศจะเป็นลักษณะของการนิเทศเป็นรายบุคคล ซึ่งจะช่วยพัฒนาในด้านความรู้ความเข้าใจ หรือเพื่อปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของบุคลากร โรงเรียนส่วนใหญ่ได้รับการนิเทศจากบุคลากรภายนอกคือ ศึกษานิเทศก์อำเภอ และศึกษานิเทศก์จังหวัด ทั้งนี้เพราะสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเป็นหน่วยงานบังคับบัญชาที่ใกล้ชิด โรงเรียนมากที่สุด และเป็นหน้าที่ของศึกษานิเทศก์อำเภอในการนิเทศงานตามโครงการ ในการดำเนินงาน ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ให้บุคลากรในโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติงาน ให้ทราบความสำเร็จของงาน และให้โอกาสด้านความก้าวหน้าส่วนตัว ซึ่งเป็นวิธีการจูงใจในการปฏิบัติงานที่ดี ดังที่ สุวรรณา ดอนขวา (2531) เสนอว่า ผู้บังคับบัญชาควรให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้เข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การแก้ปัญหา การเปลี่ยนแปลงด้านนโยบาย ปริมาณงาน ความก้าวหน้า ตลอดจนการบริหารงานอื่น ๆ จะเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและสร้างแรงจูงใจ ความกระตือรือร้นในการทำงานให้มากยิ่งขึ้น ส่วนการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในการปฏิบัติงาน

ผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ยอมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ร่วมงาน ปฏิบัติตนเป็นผู้ร่วมงานและที่ปรึกษาที่ดี และอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ นับว่าเป็นการสร้างและส่งเสริมบรรยากาศประชาธิปไตยที่ดี การยอมความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้อื่นเป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยที่สำคัญ การที่ผู้บริหารโรงเรียนจะส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนด้วยการที่ผู้บริหารโรงเรียนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของประชาธิปไตย นับว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้อง

ปัญหาในการนิเทศ ติดตามผล พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีงานมากทำให้การนิเทศขาดความต่อเนื่อง และขาดเครื่องมือที่เหมาะสมในการนิเทศ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของราตรี แออ่วม (2530) ที่พบว่า "ผู้บริหารโรงเรียนมีภารกิจรับผิดชอบในหน้าที่มากเกินไป" ทำให้การนิเทศขาดความต่อเนื่อง ส่วนการขาดเครื่องมือที่เหมาะสม อาจเนื่องจากผลการวิจัยที่พบว่า บุคลากรขาดทักษะในการสร้างเครื่องมือ จึงทำให้ขาดเครื่องมือที่เหมาะสมในการนิเทศ

3. การประเมินผลการดำเนินงาน

3.1 การประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการ ผลการวิจัยพบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่ให้ครูรับผิดชอบโครงการ ทำหน้าที่ประเมิน สิ่งที่ประเมินส่วนใหญ่คือ พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน และบุคลากรในโรงเรียนสอดคล้องตามเป้าหมายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นให้โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยโดยมีเป้าหมายคือ พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน แต่การจะให้นักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตยได้นั้น บุคลากรในโรงเรียนควรจะมีพฤติกรรมประชาธิปไตยเสียก่อนเพื่อจะได้เป็นแบบอย่างที่ถูกต้องแก่นักเรียน เครื่องมือประเมินที่โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้คือ แบบสังเกต ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปรีดา รุ่งโรจน์ (2533) พบว่า "ผู้ประเมินได้แก่ หัวหน้าโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยเป็นส่วนใหญ่ และเครื่องมือประเมินใช้แบบสังเกตการปฏิบัติงานเป็นส่วนใหญ่" ช่วงเวลาในการประเมินทั้งก่อนดำเนินงาน ระหว่างดำเนินงานและเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน เป็นการประเมินที่ครอบคลุม และการใช้วิธีการสังเกต ซึ่งเป็นวิธีการประเมินโดยตรง จะทำให้เห็นกระบวนการประชาธิปไตยในการปฏิบัติงานของนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนได้ชัดเจน

ส่วนปัญหาในการประเมินผลการดำเนินงาน พบว่า ผู้ประเมินมีงานมากทำให้การติดตามประเมินผลขาดความต่อเนื่อง และขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการประเมิน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปรีดา รุ่งโรจน์ ที่พบว่า มีปัญหาในด้านขาดการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ผู้วิจัยเห็นว่าการที่บุคลากรในโรงเรียนมีงานในความรับผิดชอบมากขึ้นเป็นปัญหาธรรมดาของหน่วยงาน โดยเฉพาะในโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดังผลการวิจัยของ ราตรี แออ่วม (2530) พบว่า "ผู้บริหารโรงเรียนมีภารกิจที่รับผิดชอบในหน้าที่มากเกินไป และด้านครูผู้สอนมีงานรับผิดชอบในโรงเรียนมากเกินไป" แต่การประเมินเป็นขั้นตอนของการตรวจสอบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่ มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด จึงเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมาก ตามที่ ภิญโญ สาธร (2526) ได้กล่าวถึงการประเมินว่า การประเมินผลงานเป็นระยะ ๆ ต่อเนื่องกันไม่ขาดสาย มีความจำเป็นสำหรับหน่วยงานทุกชนิด" ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้ประเมินจะต้องวางแผนจัดแบ่งเวลาให้เหมาะสมเพื่อจะได้มีเวลาในการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

3.2 การประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ประเมินพฤติกรรมด้านคารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ผู้ทำหน้าที่ประเมินส่วนใหญ่คือ ผู้รับผิดชอบโครงการ ครูประจำชั้น และครูผู้สอน ด้วยวิธีการ การสังเกต และบันทึกพฤติกรรม ผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการประเมินดังกล่าวเหมาะสมมาก เพราะจะทำให้สามารถประเมินกระบวนการได้ และการปลูกฝัง ส่งเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้กระบวนการเป็นหลักของการพัฒนานักเรียน และสิ่งที่โรงเรียนประเมินนั้น สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531) ที่ว่า "เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีพฤติกรรมประชาธิปไตย ตามคุณลักษณะที่ต้องการเน้น 3 ประการ คือ คารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม" ส่วนการประเมินโดยครูผู้รับผิดชอบโครงการ ครูประจำชั้น และครูผู้สอน จะทำให้การประเมินได้ครอบคลุมตามหลักเกณฑ์ เพราะผู้รับผิดชอบโครงการเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนได้ร่วมกับผู้บริหารโรงเรียนในการนิเทศ ติดตามผลการดำเนินงาน และได้ร่วมในการสร้างเครื่องมือประเมินผล ย่อมมีความรู้ความเข้าใจในการประเมินวิธีการใช้เครื่องมือประเมิน ส่วนครูประจำชั้น และครูผู้สอน เป็นผู้ที่ใกล้ชิดนักเรียน มีโอกาสที่จะสังเกตนักเรียนได้เกือบตลอดเวลา ย่อมทราบข้อมูลของนักเรียนแต่ละคนว่ามีจุดเด่น จุดด้อยในเรื่องใดบ้าง จึงเหมาะสมที่จะทำหน้าที่ประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยนักเรียน มีข้อน่าสังเกตว่าในการประเมินผลการจัดกิจกรรม

ส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่ต่างเน้นการประเมินผลที่ได้รับจากการดำเนินงานตามโครงการ คือ พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน และบุคลากรในโรงเรียน รองลงมาคือ กระบวนการทำงานซึ่งจะเน้นกระบวนการทำงานกลุ่มของนักเรียน ผู้วิจัยเห็นว่าในการประเมินนั้นโรงเรียนควรจะได้ประเมินรูปแบบที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรม และปัจจัยหรือองค์ประกอบในการจัดกิจกรรมด้วย ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2531) ได้กล่าวถึง การประเมินใน 4 จุด ที่สำคัญ คือ รูปแบบที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรม องค์ประกอบในการจัดกิจกรรม กระบวนการดำเนินงาน และผลที่ได้รับ

ปัญหาในการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยนักเรียน พบว่า ผู้ประเมินมีงานมาก ทำให้ไม่มีเวลาคิดตามประเมิน และแบบประเมินไม่ครอบคลุมพฤติกรรมที่ต้องการประเมิน จะเห็นว่าปัญหาในการประเมินผลไม่ว่าจะเป็นการประเมินผลการดำเนินงานหรือประเมินพฤติกรรมนักเรียน จะมีปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้ประเมินและแบบประเมิน อาจเนื่องจากผลการวิจัยที่พบว่า บุคลากรขาดทักษะในการสร้างเครื่องมือ และโรงเรียนร้อยละ 18.18 ไม่ได้รับคู่มือการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตย ทำให้ขาดแนวทางในการสร้างเครื่องมือให้ครอบคลุมพฤติกรรมที่ต้องการประเมิน จึงเป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเร่งจัดสรรและจัดส่งเอกสารต่าง ๆ ให้โรงเรียนแต่ละโรงให้ครบถ้วนและทั่วถึง

3.3 การสรุปผลการดำเนินงาน ผลการวิจัยพบว่า ในด้านการสรุปผลการดำเนินงานและการนำผลไปใช้นั้น โรงเรียนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติที่สอดคล้องและต่อเนื่องกันเป็นอย่างดี คือ โรงเรียนได้สรุปผลการดำเนินงานภาคเรียนละ 1 ครั้ง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม โดยครูผู้รับผิดชอบโครงการจะรายงานผลการดำเนินงานในที่ประชุมครู ทำให้บุคลากรในโรงเรียนมีโอกาสได้ซักถามปัญหา เสนอแนวทาง ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง และโรงเรียนรายงานผลการดำเนินงานต่อสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอภาคเรียนละ 1 ครั้ง การดำเนินงานโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมประชาธิปไตยน่าพอใจ ผู้สอนได้นำผลการประเมินไปใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย และปรับปรุงพฤติกรรมของนักเรียนที่บกพร่อง ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสม ส่วนโรงเรียนได้นำผลการประเมินไปใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในครั้งต่อไป เนื่องจากโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นโครงการต่อเนื่อง ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จะใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ปัญหาจากการวิจัยพบว่า โรงเรียนบางโรงไม่ได้กำหนดช่วงเวลาในการสรุปผลการดำเนินงานที่แน่นอน และบางโรงเรียนผู้รับผิดชอบในการสรุปผลการดำเนินงานไม่ได้ปฏิบัติงานตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้ปัญหาดังกล่าวหากโรงเรียนได้แก้ไขด้วยการกำหนดเวลาในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและบุคลากรในโรงเรียนได้ถือปฏิบัติตามอย่างจริงจังแล้ว จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะส่งผลให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการได้

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัยทำให้ทราบถึงการดำเนินงาน และปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ตามโครงการสนับสนุนกิจกรรมประชาธิปไตยในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดังนั้น เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางต่อหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องดังนี้

หน่วยงานระดับปฏิบัติ

1. โรงเรียน

1.1 เนื่องจากความไม่เพียงพอและขาดงบประมาณ เป็นปัญหาที่โรงเรียนอ้างถึงมากที่สุด ผู้บริหารโรงเรียนควรพิจารณาจัดสรรงบประมาณตามลำดับความสำคัญของปัญหาเร่งด่วนของงาน หากทำได้ควรของบประมาณ หรือจัดกิจกรรมหารายได้มาช่วยดำเนินงานนี้

1.2 เนื่องจากผู้บริหารและศึกษานิเทศก์ระดับอำเภอและจังหวัดไม่ค่อยมีเวลาในการนิเทศโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน และผู้ที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารโรงเรียนควรดำเนินการให้มีการนิเทศและติดตามผลการดำเนินงานภายในโรงเรียนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

1.3 เนื่องจากความไม่เพียงพอ และขาดเอกสารสำหรับใช้ประกอบการดำเนินงานตามโครงการ ผู้บริหารโรงเรียนควรดำเนินการจัดหาและจัดทำเอกสารเพิ่ม เช่น การถ่ายสำเนาเท่าที่จำเป็นให้บุคลากรในโรงเรียนได้ใช้ตามความต้องการ

1.4 เนื่องจากบุคลากรในโรงเรียนมีงานต้องรับผิดชอบมาก ทำให้การดำเนินงานตามโครงการ ทำได้ไม่เต็มที่ เป็นปัญหาที่โรงเรียนส่วนใหญ่อ้างถึง ผู้บริหารโรงเรียนควรจัดแบ่งงานและกระจายงานให้บุคลากรได้รับผิดชอบทั่วถึง ด้วยการกำหนดตัวบุคคลให้เหมาะสมกับงาน หรือจัดหาอุปกรณ์ประเภท Office automation มาช่วยผ่อนแรงแก่บุคลากรในโรงเรียน

2. สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด

สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และสำนังานการประถมศึกษาจังหวัดควรดำเนินการช่วยเหลือ สนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาดังนี้

2.1 เนื่องจากโรงเรียนบางโรงไม่รับเอกสาร หรือมีเอกสารใช้ประกอบการดำเนินงานตามโครงการไม่เพียงพอ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอควรจะได้ดำเนินการสำรวจและจัดส่งให้โรงเรียนได้รับอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

2.2 เนื่องจากครูมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนด้วยการใช้กระบวนการกลุ่ม และมีความเห็นว่าระยะเวลาที่หน่วยงานจัดอบรมนั้นน้อยเกินไป สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ควรเพิ่มระยะเวลาในการอบรม ประชุมเชิงปฏิบัติการให้มากขึ้น

2.3 เนื่องจากบุคลากรในโรงเรียนขาดทักษะในการสร้างเครื่องมือประเมินผล สำนักงานการประกอบศึกษาอำเภอ และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือประเมินผล

หน่วยงานระดับนโยบาย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ควรดำเนินการในด้านการสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาดังนี้

1. เนื่องจากโรงเรียนมีปัญหางบประมาณไม่เพียงพอและขาดงบประมาณสนับสนุน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ควรเพิ่มงบประมาณในการดำเนินตามโครงการสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

2. เนื่องจากครูส่วนใหญ่ยังไม่สามารถใช้เทคนิคที่ดีในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตย และโรงเรียนประสบปัญหาขาดแคลนวิทยากรท้องถิ่น ขาดวิทยากรบุคคล และวัสดุอุปกรณ์ที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษาในเรื่องดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ หรือสนับสนุนให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจัดทำสื่อการเรียนการสอนที่แสดงการบริหารโรงเรียน การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ แล้วจัดส่งให้โรงเรียนได้พัฒนามาตรฐานเพื่อการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาให้ดียิ่งขึ้น

<u>ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป</u>

1. เนื่องจากโรงเรียนประถมศึกษาขนาดใหญ่ส่วนมากมีความพร้อมมากหรือค่อนข้างมากเกี่ยวกับบุคลากรและทรัพยากรดีกว่าโรงเรียนขนาดเล็กกว่า ควรศึกษาว่าขนาดและที่ตั้งของโรงเรียนมีผลต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนหรือไม่ อย่างไร

2. เนื่องจากชุมชนมีส่วนช่วยในการพัฒนาการศึกษาและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ควรศึกษาว่า ชุมชนมีส่วนช่วยพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนอย่างไรบ้าง

3. เนื่องจากคุณลักษณะที่เป็นพฤติกรรมประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นในโรงเรียนประถมศึกษา มี 3 อย่างคือ คารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ควรจะศึกษาว่า จะจัดการเรียนการสอนอย่างไรจึงจะส่งผลต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยแต่ละอย่าง